

Erdélyi Örmény Gyökerek

Füzetek

Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványa
I. évfolyam 1997/6. szám

1997. augusztus

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak
árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén du. 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis u. 1-3. I. emeleti zenetermébe.

Naptár

Augusztus 15. = **Nagyboldogasszony**

Ez a régi Mária-ünnep ősi magyar elnevezéssel: Nagyboldogasszony.

Másként nevezik még: Mária halála vagy Mária mennybevétele. Ez utóbbi arra utal, hogy a katolikus egyháznak a hagyományon alapuló tanítása szerint, Krisztus az Ő édesanyját, Máriát testestül felvitte a mennybe.

Hogyan szól erről az ünnep egyik örmény egyházi éneke, **saragánja** ?

"Miután testben bűn nélküli életet éltél, összegyűltek ma az apostolok, és te átvittél magasságbeli jel által Fiadnak és a mi Istenünknek országába. Mindazok szószólója, akik vallanak téged, magasztalunk !" /néhai Kovács Géza fordítása/

Erdélyben a **gyergyószentmiklósi** és az **erzsébetvárosi** nagyobbik örmény katolikus templom Nagyboldogasszonyról van elnevezve, így a templomnak aug. 15. a **búcsúnapja**. (A búcsú szó a bűnbánatra utal, mntegy olyan értelemmel, hogy ilyen jeles ünnepen illendő elbúcsúzni bűneinktől !)

dr. Sasvári László

<><><><><>

A Fővárosi Örmény Klub 1997. jul. 17-i rendezvényén Szabó Anikó magyar-örmény színművésznő Avetik Iszahakjan, Szilva Kaputikjan, Szaghatel Harutjunjan, Diramerján Artin és B.Ötves Margit örmény költők verseiből adott elő igen nagy sikerrel. A hangulatot csak fokozta az eredeti örmény zenerészletek felhangzása.

Köszönjük Balabanian Hartiounnak a zenei anyagot.

Szilva Kaputikjan **Örmény szemek**

Bárhon legyetek, bárkinek arcán,

Gyönyörűek vagytok, örmény szemek.

Ráncos anyóka, barna kisgyerek

Vagy fáradt menyecske napégette arcán:

Kik tanúi voltatok anyyi szenvedésnek,

Hogy tudatok annyi századon át
Megmaradni ilyen tisztának, szépnek,

Míg visszarágyogott rátok a világ.
Képes Géza fordítása

A Simaiak

Irta: néhai Korbuly Domonkos

I. rész

Az örmény nép Magyarországon letelepedett kicsiny töredéke történetének élettel telített képét tárják elénk a családok történetei.

Emeljük fel most a hálátlan feledés sötét fátylát egy olyan magyar-örmény családról, amelyik ugyan nem adott a magyarságnak országos hírű nagyságokat - szabadságharcosokat, minisztereket, tudósokat, - de adott becsületes, dolgos és az örménységüket ápoló embereket, amilyeneket a diaszpórában élő örménység minden családja adhat az örménységnek, az emberiségnek. Emlékezzünk tehát a Simaiakról.

Az örmények kivándorlását a Kaukázus és a Fekete-tenger északi oldalaira az arabok uralma indította el. Az arab helytartó 706-ban az ellenálló örmény vezetőket Nahicsevánba idézte és a megjelent 800 náchárár-ra és szát-ra rágyújtotta a templomot. A vezetők nagyrészen elpusztítása után a népet olyan súlyos adókkal terhelték, ami megindította az észak felé történő elvándorlást.

Elősegítették a kivándorlást a kazár-arab háborúk, amelyek során a kazárokat fegyveresen támogató - akkor a mai Aszerbeidzsán területén lakó népeket az arabok átnyomták a Kaukázuson túlra. Az így keletkezett örmény telepeket azonban elnyelték a kazárok, alánok, bolgárok és a különböző magyar népek, mert sorsukról nem tudunk semmit sem. A nyomon követhető kivándorlások a Bagratidák örmény királyságából indultak el. Az első nagyobb csoportban a latinellenesek hagyták el az országot, amikor 1045-ben a fővárost, Ánit, bizánci csapatok foglalták el. Röviddel ezután már ezerszámra menekültek az örmények Északra, Krimbe, Kievbe, a litván fejedelemségbe és Lengyelországba, amikor 1064-ben a szeldzsuk törökök foglalták el Ánit. A magyar-örmények szájhagyomány szerint Ániból menekültek el.

A kivándorlás időpontja azonban a hagyományban sem egységes. Többnyire a tatárok elől való menekülést említik 1239-ből, de előfordul az 1319. évi földrengés is, ami romokba döntötte Ánit. Ha az időpont bizonytalan is, a helymegjelölést pontosnak fogadhatjuk el. A moldvai és az erdélyi örmények többsége a régi örmény haza jelképéül Áni városát őrizte meg, azt a várost, amely temetkező helye volt az Arszakida örmény királyoknak, és amelyik a XI. században Konstantinápoly után az akkori világ második legnagyobb városa volt. Amidőn a latin egyház részére téríteni kezdték a régi Örményország területén, az áttérés elől kivándorlók közül 1418-ban 3000 örmény család vándorolt be a Moldvai fejedelemségbe, ahol hét városban, többek között Suceavában telepedtek le.

Suceavába 1475-ben újabb örmény telepések érkeztek, akik a Krim félszigetről menekültek el a törökök elől.

A lengyelek 1497-ben elpusztították Suceavát, amikor 700 örmény család vándorolt ki Galiciába és Erdélybe.

Ennek az erdélyi betelepülésnek a történetét még nem ismerjük. A suceavai örmények száma azonban jelentős volt, mert Bandini Márk katolikus érsek az 1648 évi moldvai ellenőrző útjáról szóló jelentésében arról emlékezik meg, hogy Suceavában 3000 örmény lakik, akiknek 4 templomuk van.

Ennek a négy templomnak az egyikét, a Szent Simon templomot 1600-ban Simon Dzeron építette, akinek utódai Szamosújváron Simai néven élnek, - írta Suceava egyik történetírója.

Az 1653. évben a kozákok pusztították Suceavát, amikor igen sok lakos kivándorolt. Erdélybe is jutott egy csoportjuk, akik Ebesfalván telepedtek le, és elvegyültek az 1684-ben odatelepített örményekkel.

A Simaiak ősei 1669-ben 300 évvel ezelőtt hagyták el Suceavát, az akkor kitört török-lengyel háború miatt. Az erdélyi havasokban tartózkodtak 3 éven át, a visszatérés lehetőségeit várva. Akkor azonban püspökük Minász Zilifdárián is elhagyta Suceavát, és a néppel együtt Bistritán telepedett le.

Az Erdélybe telepedett örmények történetét 1669 és 1712 évek közötti időben csak nyomokban ismerjük. Az ezek közé eső 43 esztendőre vonatkozó örmény anyakönyvek, jegyzőkönyvek ismeretlen helyen lappanganak. Tudjuk azonban, hogy 1686-ban a beköltözött örményeket, püspökükkel együtt a katolikus hitre téríti Oxendius Verzár. Zilifdárián utódja Verzár lett, aki megkezdte az Erdélyben szétszórta élő örmények közigazgatási és gazdasági egységekre való szervezését.

Az örmények bérbe is veszik 1696-ban a szamosújvári állami uradalmat. A szervezkedés azonban megáll, mert Verzár török fogságba esik. Konstantinápolyban töltött 3 évi rabság után azonnal a császárhoz utazik Bécsbe és engedélyt kér egy örmény város alapítására Szamosújváron, az elpusztult Gherla falu helyén. Az uradalomnak azt a részét, ahol ma a város van 1700-ban meg is vásárolják az örmények 25.000 forintért.

A város építése azonban lassan halad. Nem kapják meg a császártól a városi kiváltságokat. Verzár pedig ismét fogságba esik. Ezuttal Rákóczi fejedelem foglya Kassán 1706-tól 1711-ig. Kiszabadulása után ismét Bécsbe utazik az engedélyekért, de azt évekig nem tudja megszerezni, amíg 1715-ben ismeretlenek megmérgezik, sírját sem lehetett megtudni.

Amíg Verzár Bécsben előszobázott, 1712-ben Besztercéről a szászok 24 órás határidővel kiűzik az örményeket, akik Szamosújvárra menekülnek.

Az első fennmaradt szamosújvári összeírásban már szerepel a Simai család neve 1716-ban Simávon név alatt. A magyarországi armenológia tudósa: Szongott (Szuntugián) Kristóf szerint a családnév az örmény Simavon két első szótagjából -Simá-és az örmény sajátító eset -i ragjából alakult. A Simai család Dzerig Simávon név alatt jött be Erdélybe.

(folytatás a következő számban)

A kéziratot a család egyik leszármazottja bocsátotta rendelkezésünkre. Köszönetünket fejezzük ki a lehetőségért. A közlés előtt megkerestük a szerző özvegyét, a nyilvános-ságrahozatal ügyében.

Köszönetünket fejezzük ki Korbuly Domonkos özvegyének, hogy lehetővé tette számunkra, a tanulmány megjelentetését.

"Véleményem szerint úgy használunk legjobban Férjem emlékének, ha gyűjtő munkájából minél több kerül ismertté, illetve nyilvánosságra ...." Korbuly Domonkosné

Folytatjuk az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület vezetőségi tagjainak bemutatkozását:

Felejthetetlen anyai nagyanyám, Bedő Józsefné szül. Fugulyán Irén gyermekkorom maradandó példaképe nemcsak a gyönyörű erdélyi asszonynak, hanem kiegyensúlyozott, nyugodt személyisége, halk szava emléken keresztül - az igazi, a mater örökké áhított biztonságának, melegének.

Később, halála után, kerestem és keresem azt a körülötte sugárzó nyugalmat, az egyszerű, de fenséges megjelenést, mely idők feletti - az igaz asszony nimbusza. Most, annyi év múltán, megfejtetem titkát: egy erdélyi magyar-örmény asszony volt. A Kelet kitörölhetetlen nyomai: a fizikai szépség, a rejtélyes megjelenés, a lelki nyugalom ötvöződtek az erdélyi magyar nő elismert tulajdonságaival. Az örmények az erdélybeli magyarokkal való önkéntes, sikeres egybeforrása - egy kétszáz éves folyamat eredménye. Bízunk a genetikusra, miként találkozott ilyenkor Kelet-Kelettel és valljuk meg bátran a természet győzelmét: *similis simili gaudet* (Hasonló a hasonlónak örül).

Dr. Fugulyán Katust először 4-5 éves koromban láttam, de csak rövid ideig a határ déli végén, hol a még mindig szétszakított családuk találkozott pár percre. Túloldalról Katus néném mellett Jenci bátyám is ott volt. Ők ketten: nagymamám és dr. Bedő Jenő - meghatározó egyéniségei voltak életemnek: ha Fugulyán Irén az asszony példaképét, akkor Jenci bátyám - az ő fia - az értelmiségi férfi alakját állította elém. Sőt, ő szabta meg egyik beszélgetésünk alkalmával, jóval később, talán 1971-ben, életpályám irányvonalát: „olyat cselekedj, mit senki más!” Miként, hogyan - ez rám bízott. Az erdélyi zenetörténelem felé fordulásomat így neki köszönhetem.

Katussal Kolozsvárra jövetelemtől 1959-től ismerkedtem meg igazán és élete utolsó éveiben sokat mesélt családukról. Ő szolgáltatta későbbi kutatásaim alapját, az első Fugulyán-családfát.

Bevallom, Kolozsvárra érkezésem után egyik első felfedező utamon, a keresztülkasúl felásott "Béke" térre vetődtem, ott pedig azonnal megtaláltam az Egyetemi Könyvtárt, Erdély leggazdagabb bibliotékáját. Varsács kerítése még állt, de látszott, hogy rövidesen nélküle maradunk.

Ma is hálásan emlékszem vissza arra a sok igaz öröme, amit falai között átéltem. Az elsők között volt az ARMÉNIA százéves lapjainak olvasása, és - az akkori elképzelésem szerinti - adatgyűjtés. A "hazatérés" hihetetlen érzése vett birtokába Szongott elsárgult lapjain. Bár leírom, megosztom most másokkal, spontán voltát és máig tartós vonását aligha tudom érzékeltetni.

Azóta ez mitsem változott: a magyar-örmények zenei vonatkozásait tovább gyűjtöm. Csiki Endre, kiről oly sokat meséltek az Unió utcai kávézóban a Désről Kolozsvárra kerültek és a régi kolozsváriak, tanítványa - Jagamas János - akkor még a kolozsvári Zeneakadémia tisztelt és rettegett tanára, előbb a helybeli két világháború közötti zeneélet jelesei, majd következtek, egyre táguló körben: Viski János (kiről monográfiát írtam), Csasz Anna, Hollósy Kornélia - a zongoraművésznő (!), Simay Rozália, Liszt Ferenc tanítványa.

Meglepő volt mindnyájuknál egyfelől a kiváló szakmai színvonal, másfelől az igen széles látókör, emelkedett értelmiségi gondolkodás.

Legtöbbjük áldozatul is esett az egyre anyagiasodó világnak, nemkülönben Trianon magyarnomorító hatásának. Mert kivétel nélkül, őszintén és fenntartás nélkül egytől-egyig magyarnak vallották magukat. Példájuk, a keleti életfelfogás ötvözése a legjobb, legnemesebb európai keresztény tradíciókkal, valóban követésre méltó.

E példát fölmutatni, újra és újra föléleszteni, kedves feladatomnak tekintem. A Fővárosi Örmény Klub keretében nemcsak jómagam, hanem három muzikus gyermekemmel is fölléptünk többször. Az 1996. végén rendezett millecentenáriumi örmény kiállítás zenei anyagát sok szeretettel készítettem el. Tudjuk, mindez csak a munka kezdetét jelenti és működésünkkel a magyar-örmény hagyományok elismerését szeretnénk elősegíteni.

Dolgozószobámban Fugulyán Zakariás és lánya Irén életnagyságú arcképei vigyáznak ránk. Ők velünk vannak - mi csak tegyük kötelességünket !

Fancsali

János

<><><><><>

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. jun 19-én elhangzott előadás

A kolozsvári Fugulyán család története

Mint annyi más örmény család, úgy a Fugulyánok is gyökereiket Szamosújvárt kereshetik. Elsőként anyai nagyanyám, Bedő Józsefné, szül. Fugulyán Irén, kivel együtt éltem Brassóban 1954-beli elhunytáig, mesélt kolozsvári gyermekkoráról. Később, kolozsvári nagynéném, dr. Fugulyán Katus, fábiánsebestyéni anyai nagybátyám, dr. Bedő Jenő körzeti orvos, édesanyám szóbeli, írásbeli közlései gazdagították önismeretünket. Végül saját könyvtári és levéltári kutatásom egészítette ki a most következő történetet.

1. A szamosújvári Fugulyán Izsák és Hercz Láng Rózsa házasságából származó gyermek, Zakariás (I.) 1768. november 6-án született Szamosújvárt és Kolozsmonostoron hunyt el 1836. augusztus 14-én. Ennek neje Korbuly Mária Szamosújvárt, 1780. augusztus 17-én született, Korbuly Antal és Burgya Teréz lányaként. Esküvőjüket ugyanott tartották 1797. február 14-én. Úgy látszik sokat utazhattak, mert Antal nevű fiuk Páncélcsehen 1803. november 3-án látta meg a napvilágot (elhunyt Kolozsvárt, 1883. március 1-jén).

2. Fugulyán Antal első házasságát 28 éves korában az ugyancsak örmény Nyegrutz Margittal (20.) kötötte: 1831. február 1-jén. Egyszülött gyermekük, Zakariás (II.) (1831. október 13. - 1833. április 17.) és a fiatal feleség (október elsején), egy évben, 1833-ban hunytak el Kolozsmonostoron.

3. Antal második felesége is örmény lány volt, Merza Katalin.

Merza Lukács és Kovács Kata házasságából született Szamosújvárt 1778. május 27-én Merza Kristóf. Ugyancsak ott született Simay Anna, Simay Gergely és Gajzágó Mária házasságából 1783. október 17-én.

Merza Kristóf és Simay Anna gyermeke, Merza Katalin ugyanitt jött a világra, 1815. augusztus 15-én, valószínűleg egy sokgyermekes családban, hisz szülei 1802. február 23-án tartották esküvőjüket.

4. Fugulyán Antal (I.) - Merza Katalin frigy első, felnőtt kort megérő gyermeke Fugulyán Zakariás (Kolozsmonostor, 1836. október 6. - Balázsfalva, 1901. május 27.), a legendás Zaki bácsi. Kolozsvárt 1861. május 13-án vette el Grandpierre Lottit: „Lakása: Kül-monostor u. 91. sz., kereskedő, római katolikus, nőtlen. "A feleség szülei. Carolus Grand-Pierre, Linguae Gallicae, és Carolina Simon, rom.cath.” E házasság teremti meg a rokonságot a Fugulyán és a Grandpierre családok között. A frigyből származó gyermekek közül alig két lány érte el a felnőtt kort: Irén - anyai nagyanyám - és Lotti néném, ki Szászrégenben lett később Vertán Sándor felesége. A Fugulyán-Grandpierre családok kapcsolatát bizonyítja, hogy Fugulyánék elsőszülött gyermekét, Heléna-Carolinát 1862. március 6-án Csiki János és Grandpierre Emma keresztszülők, negyedik gyermeküket - Katalint-, Grandpierre Károly és neje Göcs Rozália 1870. január 1-jén jelenlétében keresztelték a főtéri róm. kath. plébánián. Végül Balta Graczián és Fugulyán Karolina lánya, az 1872. február 12-én született Katalin keresztszülei Fugulyán Zakariás és Carolina Grand-Pierre voltak.

A Fugulyán Antal (I.) - Merza Katalin házaspár további gyermekei:

Antal (II.) (1835. július 22. - 1836. március 9.)

Antal (III.) (1838. - június 6.- ?

Mária (1840. február 11. - 1840. december 27.)

Anna (I.) (1841. október 13. - 1844. július 8.)

Anna Catharina (II.) (1847. december 31. - Kv, 1908. május 1.)

Kristóf (1849. április 1. - Mvh, 1878. június ?)

Gergely (1854. március 12. - Kv, 1911. január ?)

5. Az előbb említett "Balta (Karácsony) Gratianus, mercator, Szamosujvariensis, Locus domicilii: Claudiopolis, rom. kath. 40.annos (Parentes: Balta Martinus-sartor, Marosan Anna rom. kath.)" és "Fugulján Caroline, Locus originis: Claudiopolis, rom. kath. Aetas: 25. (Parentes: Antonius Fugulyán, mercator, Merza Catharina rom. kath. mindketten)" esküvője 1866. január 9-én kötött a kolozsvári főtéri plébánián. Gyermekük: Márta (1867), Kristóf (1869), Katalin (1872) ismertek számomra.

6. Fugulyán Gergely Krütter Anna bánati sváb leányzót Temesvárt vette el feleségül 1885. november 26-án. Gyermekük: dr. Fugulyán Katalin szemorvos (Palánka, 1888. január 21. - Kv, 1969. július 23.), Károly (Kv, 1889. - Ózd 1965.) Antal (? , 1892. december 14. - Kv, 1968. március 2.)

7. Fugulyán Antal (III.) ugyancsak kereskedő volt. Házasságát a 39 éves Sarosi Saroltával, Csiki János özvegyével, az akkor 45 éves férfi 1883.július 24-én kötötte. E késői házasságból, tudtom szerint gyermek nem származott.

8. Annál inkább serénykedett Zakariás, ki vérmes természetéről nemcsak családon belül volt híres. Oda is vészett emiatt, minden öröklött vagyona. Gyermekük:

Heléna Carolina (Kv, 1862. február 24. - uo. 1863. november 8.)

Carolina Ida (Kv, 1863. május 11. - uo. 1864. március 13.)

Carolina (Kv, 1867. június 23. - Szászrégen ?)

Catharina (Kv, 1869. november 23. - ?)

Carolus (Kv, 1871. szeptember 23. - ?)

Mária (Kv, 1874. október 11. - 1878. február 28.)

Irén (Kv, 1876. február 16. - Brassó, 1954. december 1.)

9. Közülük, Irén Bedő József állampénztári főtanácsos (1864-1938) neje lett Medgyesen, 1896. július 23-án. Családjuk, a férj hivatalbeli előmenetele szerint több erdélyi városban lakott, majd végül Brassóban kötött ki. Gyermekük:

Bedő Irén (Medgyes, 1897. május 22. - Salzburg, 1945.) =Oltay Elemér

dr. Bedő Jenő (Balázsfalva, 1900. október 6. - Fábiansebestyén, 1978. július 11.)

Bedő Gabriella (Balázsfalva, 1906. szeptember 3. -)

Irénke, Oltay Elemér ny. állományú ezredes (Bp. 1880. -uo. 1934. november 17.) neje lett, egyetlen gyermekük, ifj. Oltay Elemér (1930. április 11. - Tata, 1992. július 7.) volt, a helybeli szőnyeggyár főmérnöke. Ifj. Oltay Elemér két házasságából Budapesten (Károly) és Tatán (Noémi, Ákos) élnek gyermekei.

Dr. Bedő Jenő előbb Kolozsvárt próbálkozott, majd 1919-ben Nagyváradnál átlépve a határt, egyetemi tanulmányait Szegeden végezte, orvosi hivatása és házassága Magyarországhoz kötötte életét.

Bedő Gabriella, a brassói zenekonzervatóriumban Immanuel Bernfeld-nél tanult zongorázni, 1940 elején feleségül ment Fancsali Jánoshoz, két gyermekük: János és Irén.

10. Fugulyán Zakariás (III.) Lottinak becézett lánya, id. Vertán Sándor (1864-Szászrégen. 1940. július 1.) felesége lett, gyermekük közül Ibolya Éltető Dánielné lett, kinek lányai Baby és Judit. Legutóbb, egyik unoka, ki már nyugdíjas orvosnő, Dr. Zakariás Zoltán orvos feleségeként élt Marosvásárhelyen.

11. Dr. Fugulyán Katus nem ment férjhez, Károly nevű testvére (1889-1965) házasságából egy lány származott: Katus, Gulyás Istvánné, ki Miskolcon él.

Antalnak fia, dr. Fugulyán Gergely (Mátyásföld, 1920. január 20.- Mvh, 1996. március 27.) ki Marosvásárhelyen volt szemorvos.

Gergelynek Katalin nevű lánya ugyancsak orvos, ugyanott, fia pedig szintén Marosvásárhelyen sakkot tanít - dr. Fugulyán Katalin 1997. június 10-i levele szerint. Ez a fiú jelenleg az egyetlen férfi leszármazottja a kolozsvári Fugulyán családnak.

Összegzés

Mint a 90 személyt soroló névjegyzékből kitűnik, 36 családtagról van adatunk, kik a Fugulyán nevet viselték. A család származási helye Szamosújvár, honnan előbb Kolozsmonostorra, majd Kolozsvárra telepedtek le. Az első keresztelés, házasságkötés, elhalálozás adatait nézve az 1835. évre úgy Kolozsmonostoron, mint Kolozsváron a Fugulyánok már letelepedettnek számítanak.

Foglalkozásuk szerint legtöbbször kereskedők, a századfordulón megjelennek a hivatalnokok is: Gerő adóhivatalnok (1910-ben), Sándor bankellenőr (1914-ben). Minőségi emelkedés Katus, a hírneves szemorvos, unokaöccse Gergely, és ennek Katus nevű leánya, kik immár a harmadik generációban az orvostudomány szakemberei. A Grandpierre-Fugulyán kapcsolat igen mély intellektuális jellegű volt, idézzük Katus sorait 1926-ból, az akkor még nem is író ifj. Grandpierre Emilnek: "Az emberek többé-kevésbé, mindenütt egyformák. Hogy különbek legyünk náluk, az nem a foglalkozástól függ." Emici, a későbbi Kolozsvári Grandpierre Emil, 1930-31 között Katusnál töltött egy évnél többet, és erről az időszakról vallotta, hogy soha többé ily mélységében nem érezte az életet, ekkor talált valódi önmagára. Így, a Fugulyán-életfa gyümölcsei között joggal sorolhatjuk a ROSTA szerzőjét, ki elsőregényes huszonévesen berobbant a magyar irodalom élvonalába.

A magyar-örmény családok kimúlásának mintáját mutatja történetünk, leírásunk épp ezt hívatott megállítani, az útkeresést serkenteni.

Fancsali János

<><><><><>

Batári Ferenc főmúzeológus klubtagunk 1997. aug. 5-én az Iparművészeti Múzeumban előadást tartott az általa rendezett oszmán-török szőnyegkiállítás anyagáról és általában a szőnyegművészetéről, így köztük az örmény szőnyegekről is. A Klub tagjai közül mintegy 30-an vettek részt az előadáson, majd az ezt követő fehér asztal melletti kötetlen beszélgetésen. Köszönjük Batári Úrnak az önzetlen gesztust.

OSZMÁN TÖRÖK SZŐNYEGEK

Az Iparművészeti Múzeum, (Budapest, IX. Üllői út 33-37.), a XXXV. Orientalisztikai Világkongresszus alkalmával bemutatja világhírű szőnyeggyűjteményének legszebb darabjait. Az Iparművészeti Múzeum az isztambuli Török és Iszlám Művészeti Múzeu-

mot követően a török szőnyegművészet leggazdagabb kincstára, sőt 17. századi anyaga annak anyagát is felülmúlja.

A kiállításon számos olyan kora-oszmánkori alkotás látható, amely csoportjának legkiemelkedőbb darabjai: köztük a híres "Crivelli" szőnyeg, továbbá több variációban "erdélyi", hatszlopos "Ladik", "Gördes" stb. imaszőnyegek.

Ez az anyag a tavalyi év folyamán nagy sikerrel Londonban és Isztambulban is szerepelt. A keleti szőnyeg, amely egy távoli, egzotikus világ megnyerő, színpompás művészete, de mivel a régi magyar otthonok legkedveltebb dísze volt, ezt teljesen magunkénak érezhetjük.

A kiállítás az **Iparművészeti Múzeum** keleties hangulatú kupolatermében **1997. július 8- szeptember 14. között látogatható, keddenként díjmentesen.**

Batári Ferenc

A Fővárosi Örmény Klubban 1997. jul 17-én elhangzott előadás:

Fémművesség és az örménység

Címválasztásom, úgy gondolom, világosan elárulja, hogy meg akarom kerülni az örmény ötvösség fogalmát. Hiszen abban az esetben pontosítanom kellene, az ókori, középkori, az örmény államiság idején űzött, vagy éppen a diaszpóra ötvösségéről kívánok-e beszélni. Az ilyen megközelítésnek előfeltétele kellene, hogy legyen, az örökölt műtárgymennyiség meggyőző ismerete, már publikált feldolgozása. Mint átlagos ötvösisme-rettekkel rendelkező embernek, még arról sincs tudomásom, hogy ez a felmérés egyáltalán megtörtént-e, és ha igen, akkor hol és mikor került kiadásra. Ezért inkább csak arról kívánok beszélni, az idők folyamán milyen kultúrák hatása összegződhetett a tárgyalkotás azon területén, melyet az örménység, hasonlóan a világ valamennyi népéhez, nemes vagy színesfémekből létrehozott a közösségi ünnepei, a templomai vagy csupán önmaga ékesítésére. Az egyenes vonalú fejlődést feltételező történet szemlélet szerint a fémek megmunkálásának ismerete döntő fordulatot jelentett az emberiség "fejlődésében". Ezzel szemben, amikor a leleteket elemezzük, arra a meglepő eredményre jutunk, hogy a megjelenő technikák már első felbukkanásukkor készen vannak, és azokhoz a további évezredek már csak kiegészítésekkel járultak hozzá. Például a ma legkorábbinak ismert bronzszobor töredék (felirata alapján datálható, Krisztus előtt 2300-ból) olyan metallurgiai ismeretekről tanúskodik, amelyekhez nincs mit hozzáfűznünk. De ugyanezt elmondhatjuk a kovácsolt, kalapált, domborított vagy cizellált tárgyokról is, e korai darabok technikai megoldása mindig csak újabb rejtélyt állít elénk.

Az örmény nép múltjának kútjába ezúttal az Urartu-i királyság tárgyi hagyatékaig merülünk le. Ez a királyság nagyjából Nagy-Örményország területét foglalta el és a hetita birodalom, valamint az assír művészet emlékeivel rokonítható tárgyi emlékeiből bőven található Ankara, Jereván és Szentpétervár múzeumaiban.

Az állam középpontja a Van-tó vidékén volt, legjelentősebb lelőhelyei: az Erzincan melletti Altin-tepe, (sokatmondó név: Aranydomb) és a Jereván melletti Karmir-Blur (Vörös domb), ahol 1936-tól máig tart a feltárás. Ehelyt Kr.e. 9-6. századig lakott település és annak citadellája szolgáltatja a következő ismertető mőtárgyakat. A 2500 évvel ezelőtti szkíta támadás áldozatául esett város és vár feltárt falai között tömegével kerültek elő használati és dísz tárgyak, de még elszenesedett gabona is. A legjelentősebb tárgyak feliratai megőrizték Mena, Argisti, Sarduri és Ruzsa uralkodók nevét. Nagy mennyiségű fegyver, bronzpajzs, sisak, lószerszám mellett ezüstedények, aranygombos bronzfedő, szertartási és használati eszköz jött a napvilágra. Mind az Altin-tepe-i, a Van-vidéki, és a Karmir Blur-i feltárásoknál előfordulnak öntött bronz bútorelemek, lábak, karfák, támasztékok. A hatalmas, vékonyfalú üstök öntése ma is komoly feladatot jelentene. A leletek között igen sok vörös engobe (földfesték) színezésű, csiszolt felületű edény található. Ezek bronzedények mintájára készültek, amit az Altin-tepéből előkerült fém és az ismeretlen lelőhelyű, de azzal formában, méretben és tagolásban azonos cserép tárolóedény egyértelműen bizonyít. A bronz számunkra olyannyira értékelt patinája használata idején nem létezett, állandó csiszolása következtében akkor megjelenése megtévesztően közel állhatott cserép testvérehez.

A szkíta támadás, makedón invázió idejéről való hellenisztikus kultúrjavak tömege után a bizánci művészet világába illeszkedő tárgyak kerülnek szemünk elé. A konstantini rendelet megelőző, 300 körül létrejött első keresztény állam, a mai Grúzia egy részét is magába foglaló Arménia, a korai liturgikus eszközök fejlődését is elénk tárja. Széles szájú, bronz kehely, bronz vagy ezüst füstölők, talp nélküli, öblös, domborított aranykehely képviseli a kort bemutatott tárgyaink között. Az öntött ezüst, bronz, arany körmeneti és mellkeresztek a hazai leletanyagból ismerősek. Általános kedveltségnek örvendett a bizánci műgyakorlatban annyira kedvelt rekeszzománc technika a Kaukázus vidékén is.

Mivel Bizánc ismert zománcmunkáinak korba helyezése történeti okból kérdésesek, hiszen nagyjából csak az tudható azokról, hogy a város 1208-as kirablása előtt készültek, a grúz és örmény feliratos zománcképeknek egy jövőbeni, összehangolt és elfogulatlan kutatás során igen komoly szerepük lehet. Ez a terep további nehézségeket is tartogat, az ikonok sérülése, elrablása következtében sűrűn előfordul eredetileg egymástól idegen elemek összeillesztése. Példánkon egy Istenanya feliratú borításba egy Pantokrátor képet helyeztek. Egy XII. századi keretből kiemelt részlet számunkra azért érdekes, mert kaukázusi továbbélését bizonyítja a Szaszánida palmettás rácsmintának, amely a magyar honfoglaláskori ötvösségnek is lényeges összetevője volt. Nagy Szulejmán korát idézi /aki melleleg képzett ötvös volt/ egy áttört aranyborítású ezüstedény aprólékos, ugyanakkor lendületes, perzsás díszítésével, foglalt köveivel. Száz évvel későbbi Levan király és felesége domborított alakja, melyhez számos analóg darabot készítettek a XVII. századi Erdélyben, román fejedelmek és bojárok rendelésére Szeben és Brassó mesterei.

Értékes, régi darabok megbecsüléséről tanúskodik az a Mária-ikon, melynek X. századi központi alakját és egy 1784-es Jessze vesszeje kompozíciót egyesítettek az 1644-ben alkotott, a nagy ünnepeket ábrázoló kerettel. /Feltehetően ebben Pantokrátor-kép volt/. Az iszlám térnyerése óta az örménységet nagyrészt mohamedán népek veszik körül. Öltözékekben, ízlésben állandó, közvetlen perzsa hatás érte. Ez az egyáltalán nem puritán, rafinált színek kultúráját, fejlett kézművességet őrző világ XIX. századi képét állítják elének a bemutatott példák: Muhammed Ali ilyennek látta Fath Ali sah udvarát. Az európai technikával, vászonra, olajjal festett képek jellegzetes kor és ízlésvilágot közvetítenek. A nyugati művész ábrázolta kaukázusi szépség nemcsak szűkebb hazája, de a Balkán vidékén is általános ékszervelet megörökítése révén fontos dokumentum. Maguk az ékszerelemek hagyományos, nemegyszer antik formákat konzerváltak, ezeket szinte lehetetlen etnikumhoz kapcsolni.

A tárgyak többségén alkalmazott filigrántechnika, még változataiban is, a leginternacionálisabb műfaj. Azonos felépítési elv szerint - s így hasonló mintával- készülnek darabok Skandináviától Olaszorszáig, Hollandiától Kínáig. Gyakorlatilag akármelyiket készíthette örmény mester, akár idegen megrendelésre is.

A zord hegyek lakói maguk gondoskodnak személyes biztonságukról, ebből megérthetjük azt a büszke öntudatot, mely az értékes anyagú, szép kidolgozású, vagy egyszerűen az őstől örökölt szerszám viselete elárul. Ezt olvashatjuk le az európai művész rajzáról, melyen férfitársaságot ábrázol, 1860 körül. Onnan 1840-es években festett Karadzsan arcképe az európai divat elfogadása mellett, még őriz helyi színeket. Nem szeretnék csalódást okozni, hogy olyan kevés konkrétummal igyekeztem hallgatóim várakozásának eleget tenni. Az Örmény viseletek című albumban, további adatok nélkül, látható Michael Tuzián, híres ötvös arcképe. Az 1979-es, budapesti, Kaukázusi fémművesség című kiállításon szerepelt Kujumdzsan mester domborított és cizellált vázája. Eleven bulgár-örmény ötvössel pedig a nyíregyházi alkotótelepen volt alkalmam találkozni. Hary Arabian, neszebari születésű művész, kinek nagyszülei a század elején menekültek Bulgáriába. De megfordultak örmény művészek a kecskeméti zománcművészeti alkotótelepen is.

Kótai József
ötvösművész

<><><><><>

Hírek, információk

Röviden megismételünk néhány - korábbi számainkban megjelent - továbbra is aktuális felhívást, információt:

- **Továbbra is várjuk észrevételeiket, megjegyzéseiket a Fővárosi Örmény Klubbal és annak kiadványával, a Füzetekkel kapcsolatban.**
- **Folytatjuk az előadások között az "Örmény családok bemutatkozása" sorozatot, kérjük jelentkezésüket a bemutatkozásra.**

- **Várjuk fiatal örmény származású művészek** (képző-, ipar-, fotó-, stb) jelentkezését, akik részt szeretnének venni a Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat új székhelyén **1997 szept. 13-án megnyitandó kiállításunkon.**
- **Keressük az örmény származású** előadóművészeket, zeneművészeket, táncművészeket, illetve amatőröket, akik klubdelutánjainkon, egyéb rendezvényeinken szívesen vállalnának fellépést, bemutatkozást.
- **Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a gyűjtést** a gyergyó-szentmiklósi templomban lévő két oltárkép és a szamosújvári Szent Gergely kép restaurálására.
- **Keressük az örmény identitást vállaló személyeket.** Ha Ön tud - szűkebb vagy tágabb ismeretségi körében, munkahelyén, stb. - olyan személyről, családról, aki apai vagy anyai ágon valamilyen fokozott örmény származású, kérjük, jelezze felénk levélben, telefonon vagy személyesen.
- Sokan visszajuttatták már kiküldött **kérdőívünket. Ha Ön még nem tette meg, úgy kérjük mielőbb tegye meg. Köszönjük!**
- **A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat székhelye:**
1054. Budapest V. Akadémia u. 1. II. em. 261. és 294.
Tel/fax: 153-4444/155 vagy 156 mellék.
Nyitvatartási rend: hétfő és szerda 9-15 óra, kedd 14-19 óra, csütörtök 12-17 óra
dr. Issekutz Sarolta elnök félfogadása minden hónap 1. csüt. 16- 18 óráig II. em. 261.
- **Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:**
1015. Budapest Donáti utca 7/a.
Postacíme: 1922 Budapest Pf. 168. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel:** 201-2401.
A fogadóidő a nyári időszakban **minden szerdán 16-18 óra között.**

<><><><><>

Új információk

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület buszos utazást szervez **Velencébe a Szt. Lázár szigeten található mechitarista kolostor meglátogatása céljából.**

Az utazás időpontja 1997 szeptember 25-28.(3 éjszakai szállással)

Elhelyezés Jesolóban 2 csillagos szállodában, WC-s, zuhanyozós szobákban.

Helyi közlekedés : a szállásról Velencébe és vissza naponta saját autóbusszal.

Ellátás: reggeli illetve félpanzió az igényektől függően

Fő program: Szent Lázár szigetén a mechitarista kolostor és múzeum megtekintése Fogolyán atya vezetésével

Részvételi díj 23.000 Ft/fő (utazás biztosítással, szállás reggelivel és a kolostori belépő) Félpanziós felár 4000 Ft.

További információ és jelentkezés az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesületnél illetve a klubrendezvényen..

Jelentkezéskor 10.000 Ft előleg befizetését kérjük augusztus 19-31 napjáig.

<><><><><>

Köszönjük Jakabffy Ernő egyesületi tagunk 100.000 Ft-os felajánlását a gyergyószentmiklósi oltárképek restaurálásához. Külön köszönjük Jakobovits Miklós nagyváradi festőművész ingyenes felajánlását az oltárképek restaurálására.

<><><><><>

A Fővárosi Örmény Kisebbségi Önkormányzat **(FÖKÖ) testületi határozataiból:**

- A FÖKÖ a "Forráshely" Alapítvány közreműködésével 9 erdélyi magyar-örmény gyermek és egy felnőtt kísérő (Csíkszeredából és Gyergyószentmiklósról) 12 napos magyarországi táborozását szervezte meg és finanszírozta.
- A FÖKÖ létrehozott egy támogatási alapot, amelyből a gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Plébánia kérelmére, egyenlőre 34.000 Ft-ot szavazott meg a templom, a plébánia és a temető felújítási munkálataira. A plébánia kérelmét továbbiakban is támogatni kívánja.
- A FÖKÖ a máramarosi Hollósy Simon Művelődési Egylettel kötött együttműködési megállapodás alapján 50.000 Ft-al járult hozzá Hollósy Simon síremlékéhez.

Erdélyi Örmény Gyökerek

A Fővárosi Örmény Klub időszakos kiadványa

Főszerkesztő: dr. Issekutz Sarolta

*Munkatársak: dr. Sasvári László, dr. Magyar István Lénárd,
Juhos-Kiss János, Fancsali János*

Szerkesztőség: 1922. Budapest Pf. 168. Tel: (1) 201-1011 Fax: (1) 201-2401